

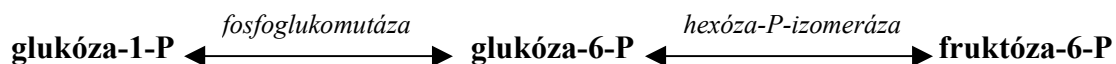
4. Respirace

V procesech fotosyntetické asimilace CO₂ se tvoří sacharidy, které představují základní zdroj energie a organicky vázaného uhlíku a jsou nezbytné nejen pro život rostlin ale také pro všechny organizmy heterotrofní. **Energie uložená v sacharidech je řízeně uvolňována** v procesech, které se souhrnně nazývají **dýchání** neboli **respirace**. Získává se v nich redukční síla v **NADH**, energie ve formě **ATP** a **substráty** pro syntézu dalších důležitých metabolitů. Respirace konvenčně zahrnuje **glykolýzu**, **Krebsův cyklus** a **transport elektronu v dýchacím řetězci**. Do procesů respirace však mohou vstoupit i látky vzniklé odbouráváním proteinů nebo lipidů (kap. 10.2.1.). Za normálních podmínek se respirace jako celek vně projevuje **spotřebou O₂, uvolňováním CO₂ a vznikem H₂O**.

Jako **glykolýza** je obvykle chápán sled metabolických reakcí, kterými je fosforylovaná **hexóza** štěpena na **fosforylované triózy**, které jsou dále metabolizovány na **pyruvát**. Glykolýza poskytuje jen **malé množství ATP** a **NADH**. Pyruvát je metabolizován - dekarboxylován a oxidován - ve sledu reakcí, které se označují jako **Krebsův cyklus**, a probíhají v mitochondriích. V této fázi se získává 1 ATP, 4 NADH a 1 FADH₂. Na Krebsův cyklus navazuje **přenos elektronů v dýchacím řetězci**, kde se získává **ATP** (obr. 3-23.).

4.1. Glykolýza

Glykolýza probíhá v **cytoplasmě**. Některé reakce, které řadíme do glykolýzy, probíhají také výjimečně v plastidech. Obecně je počátek glykolýzy kladen do hotovosti (zásoby, poolu) **hexóz**. Hexózový pool tvoří, vedle jiných hexóz, především snadno přeměnitelné hexózy glukóza-1-P, glukóza-6-P a fruktóza-6-P. Přeměna **glukóza-1-P ↔ glukóza-6-P** je katalyzována **fosfoglukomutázou**, přeměna **glukóza-6-P ↔ fruktóza-6-P** je **izomerace**, katalyzovaná hexóza-P izomerázou.

Z hexózového poolu vychází ještě jedna metabolická cesta, která se nazývá **pentózový cyklus**. V prvních reakcích této metabolické cesty je glukóza-6-P oxidativně dekarboxylován na ribulóza-5-P. Hexózový pool tak poskytuje sacharidy pro vznik dalších sacharidů, jejichž funkce je strukturní (xylóza, galaktóza, fukóza, ribóza, deoxyribóza), transportní (sacharóza, transportní oligosacharidy) nebo metabolická (např. erytróza-4-P). Při oxidaci glukóza-6-P v pentózovém cyklu vzniká **NADPH**.

Volné hexózy vznikají **rozkladem škrobu** (v plastidech), **sacharózy** (v cytoplasmě, buněčné stěně nebo ve vakuole) nebo **fruktanů** (ve vakuole). Odbouráváním škrobu v plastidech vzni-

ká glukóza nebo glukóza-6-P, při štěpení sacharózy sacharózasyntázou vzniká fruktóza a UDP glukóza, při štěpení invertázou glukóza a fruktóza. Rozkladem fruktanů vzniká fruktóza. Před vstupem do glykolýzy musí být hexózy fosforylovány. **Fosforylace hexóz** je katalyzována enzymy, které se nazývají **hexokinázy**, a jako zdroj fosfátu používají **ATP**. Vnitřní energie hexóz fosforylací stoupá. Hexokinázy se vyskytují v mnoha formách (izoenzymech), které jsou pro určitá pletiva specifické a mají různou substrátovou specifitu.

Na počátku glykolýzy je **fruktóza-6-P** fosforylován na **fruktóza-1,6-bisfosfát** (obr. 4-1.). Tento krok je katalyzován dvěma různými enzymy – **ATPfosfofruktokinázou**, která jako zdroj fosfátu používá ATP (reakce je nevratná), nebo **PPifosfofruktokinázou**, která při fosforylaci štěpí **pyrofosfát** (PPi). Tato reakce je vratná a vedle fosforylované fruktózy poskytuje anorganický fosfát Pi. Opačná reakce - defosforylace fruktóza-1,6-P₂ na fruktóza-6-P je katalyzována fruktóza-1,6-P₂ fosfatázou. Na úrovni fosforylace fruktóza-6-P a jeho defosforylace je sacharidový metabolismus významně regulován. Důležitou regulační úlohu hraje molekula **fruktóza-2,6-P₂**.

▲ **ATPfosfofruktokináza** má cytosolový a plastidový izoenzym, oba izoenzymy jsou inhibovány PEP a aktivovány anorganickým Pi. **Fruktóza-1,6-P₂fosfatáza** má cytosolovou i plastidovou formu, nevyskytuje se však v plastidech heterotrofních pletiv jako jsou např. pletiva kořene, zásobních orgánů (hlíz) nebo endosperm. **PPi-fosfofruktokináza** je enzym přítomný pouze v cytosolu, jeho význam je patrně především v tom, že spotřebovává PPi a zvyšuje hladinu Pi v cytosolu (v plastidech je PPi štěpen specifickou fosfatázou na Pi a Pi). Sledované transgenní rostliny s výrazně sníženou nebo s výrazně zvýšenou hladinou PPi fosfofruktokinázy nevykazovaly růstové odchylky od rostlin normálních. Štěpení pyrofosfátu má u rostlin evidentně alternativní cesty. Ústřední regulační molekulou fosforylace fruktóza-6-P na fruktóza-1,6-P₂ v cytosolu je fruktóza-2,6-P₂, který inhibuje fruktóza-1,6-P₂fosfatázu a směřuje tak tok hexóz do glykolýzy (obr. 4-2.). Fruktóza-2,6-P₂ je syntetizován z fruktóza-6-P specifickou kinázou (fruktóza-6-P₂-kinázou), která je aktivována Pi a fruktóza-6-P a inhibována trióza-P. Fruktóza-2,6-P₂ je odbouráván specifickou fosfatázou, která je inhibována anorganickým Pi. **Na světle hladina Pi v cytosolu určuje možnosti exportu trióza-P z chloroplastu.**

Fruktóza-1,6-P₂ je štěpen aldolázou na dihydroxyaceton-P a 3-P-glyceraldehyd. Rovnováha mezi těmito produkty je udržována enzymem izomerázou. Do glykolýzy mohou přímo vstupovat i **fosforylované triózy**, které jsou z chloroplastů transportovány do cytoplazmy při fotosyntéze. Další reakce glykolýzy jsou reakce opačného charakteru než reakce, které probíhají v prvních fázích Calvinova cyklu – **3-P-glyceraldehyd je oxidován na kyselinu 1,3-bisfosfoglycerovou** (obr. 3-23.). Při této reakci se uvolní dostatek energie k redukci NAD⁺ na NADH a k **navázání Pi** na substrát. Vzniká **1,3-bisfosfoglycerová kyselina**. Tento produkt je silný donor fosfátu a energie, při jeho odštěpení se uvolní 18,9 kJ . mol⁻¹ (4,5 kcal . mol⁻¹). Enzym fosfoglycerátkináza katalyzuje přenesení fosfátu z pozice 1 na ADP, vzniká **ATP** a **3-P-glycerát**. Tento typ vzniku ATP se nazývá **substrátová fosforylace**.

▲ 3-P-glycerát může být transportován do chloroplastu, vstoupit do Calvinova cyklu (obr. 3-23.), být fosforylován a redukován a jako trióza-P opět přenést redukční sílu a ATP do cytosolu. Funkce tohoto „glycerátového člunku“ je důležitá např. při nedostatku CO₂.

Další dva kroky glykolýzy nevedou ke vzniku redukováných kofaktorů ani k tvorbě ATP. Fosfát z pozice 3 je enzymem fosfoglyceromutázou přenesen do pozice 2, enzym enoláza odštěpí molekulu vody a vzniká jeden z velice důležitých metabolitů u rostlin – **fosfoenolpyruvát (PEP)**, (obr. 4-3.). Tyto dvě reakce glykolýzy neprobíhají v chloroplastech, PEP je však do chloroplastu z cytosolu transportován. Energie uvolněná při odštěpení jeho fosfátové skupiny ($30,5 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1} = 7,3 \text{ kcal} \cdot \text{mol}^{-1}$) je v obou kompartmentech použita k tvorbě **ATP**. Při této reakci, která je katalyzovaná enzymem pyruvátkinázou a je **nevratná**, vzniká **pyruvát**. Pyruvát z cytosolu vstupuje do další fáze respirace, do procesů, které se souborně označují jako **Krebsův cyklus** a probíhají v matrix mitochondrie. Pyruvát však může být také transaminován na **alanin** a vstoupit do metabolismu proteinů.

▲ U rostlin existuje patrně ještě **alternativní cesta**, kterou je PEP metabolizován na pyruvát. Reakce má charakter hydrolýzy, je katalyzována enzymem PEPfosfatázou, nevzniká při ní ATP ale anorganický fosfát (Pi) a probíhá ve vakuole. Aktivita PEPfosfatázy stoupá při nedostatku fosfátu (obr. 4.4).

Za podmínek **hypoxie** (nedostatek kyslíku) nebo **anoxie** (absence kyslíku) je inhibována konečná fáze respirace, v níž je kyslík konečným akceptorem elektronu. Inhibován je však nejen elektrontransportní řetězec ale i procesy Krebsova cyklu. NAD je v redukované formě jako NADH a NAD⁺ pro oxidaci 3-P-glyceraldehydu se nedostává. Za těchto podmínek je pyruvát v cytosolu metabolizován jinými cestami (obr. 4-1.), které NAD⁺ poskytnou. NAD⁺ je pak používán při oxidaci 3-P-glyceraldehydu na 1,3-P₂-glycerát a otevírá se tak cesta ke vzniku 2 ATP z glykolýzy. **Pyruvát je metabolizován na etanol a CO₂** nebo na **laktát**. Těmto procesům se říká **fermentace** (kvašení). Etanol je produktem **kvašení alkoholového**. Alkoholové kvašení je u rostlin za anaerobních podmínek častější než druhý typ fermentace - **kvašení mléčné**, jehož produktem je kyselina mléčná (laktát). U rostlin se vyskytují oba typy kvašení např. v kořenech na podmáčených nebo zaplavených půdách, mléčné kvašení se objevuje méně často a dříve, později je vystřídáno etanolem. Etanol je pro buňku méně škodlivý než laktát, který působí okyselení cytosolu.

4.2. Pentózový cyklus

Pentózový cyklus vychází z **glukóza-6-P** a má společné metabolity s glykolýzou a s Calvinovým cyklem. Reakce této metabolické cesty probíhají v cytosolu, v nezelených plastidech a ve tmě i v chloroplastech (na světle by tato cesta konkurovala Calvinovu cyklu, proto je inhi-

bována). Vedle **NADPH** pentózový cyklus poskytuje cenné metabolity – pentózy a tetrózu, které vstupují do jiných metabolických cest a může vést k regeneraci hexóz. Reakce však většinou netvoří uzavřený cyklus.

První reakce pentózového cyklu má **oxidační charakter**, glukóza-6-P je oxidován na **glukonolakton-6-P** (obr. 4-5.), reakci katalyzuje enzym glukóza-6-P dehydrogenáza a vzniká při ní **NADPH**. Glukonolakton-6-P je hydrolyzován na **6-P-glukonát**. Tato reakce je prakticky **nevratná** ($\Delta G^{0'} = -20,9 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$). V následující reakci je 6-P-glukonát dekarboxylován na **ribulóza-5-P**, při čemž vzniká další **NADPH**. Ribulóza-5-P je izomerován na ribóza-5-P nebo epimerován na xylulóza-5-P. V dalších reakcích fosforylované sacharidy podléhají vzájemným přeměnám a vznikají sacharidy se 4 až 7 atomy C. Význam těchto reakcí v cytosolu je především v tom, že poskytují důležité intermediáty sacharidového typu. **NADPH** může být využit externí dehydrogenázou ve vnitřní membráně mitochondrie k tvorbě redukovaného ubiquinonu, proto je obvykle pentózový cyklus zahrnován do procesů respiračních. V nezeleňných plastidech a v chloroplastech ve tmě je pentózový cyklus základním zdrojem redukční síly.

4.3. Krebsův cyklus

Krebsův cyklus (syn. cyklus kyseliny citronové, citrátový cyklus, cyklus trikarboxylových kyselin, TCA cyklus z angl. *tricarboxylic acid cycle*) navazuje na glykolýzu a jeho reakce probíhají v **mitochondriích**.

Byl popsán britským fyziologem sirem H. A. Krebsem (1900 až 1981) v r. 1937. Za objev funkce koenzymu A dostal s F. A. Lipmannem Nobelovu cenu (1953).

▼ **Mitochondrie** jsou **buněčné organely** endosymbiotického původu. Jsou kulovité nebo protáhlé, dlouhé 1 až 4 μm a 0,5 až 1 μm široké. Množí se dělením. Mohou opět fúzovat a tvořit delší řetězce nebo struktury síťovitého charakteru. Počet mitochondrií v buňce je dán funkcí buňky, obvykle je jich několik set. Na povrchu mitochondrií jsou dvě membrány. **Vnější membrána** je hladká a značně propustná. **Vnitřní membrána** tvoří četné vchlípeniny do centrálního prostoru, zvané **kristy**, a transport přes ni je vysoce selektivní a řízený. Vnitřní membrána obsahuje některé typy fosfolipidů, které se v jiných membránách nevyskytují (např. kardiolipin) a velké množství (až 70%) proteinů. Vnitřní membrána je **nepropustná pro protony**, což umožňuje vznik protonového elektrochemického gradientu při přenosu elektronu v dýchacím řetězci (konečná fáze respirace, gradient je využit k syntéze ATP). Prostor ohraničený vnitřní membránou je vyplněn mitochondriální **matrix**. V matrix probíhají reakce Krebsova cyklu a některé procesy fotorespirace. Mitochondrie mají vlastní avšak neúplnou **genetickou výbavu**. Rozsahem je genom mitochondrie velmi variabilní, u rostlin je tvořen 200 kb (pupalka – *Oenothera*, brukev – *Brassica*) až 2600 kb (dýně – *Cucumis melo*). Mitochondriální DNA (mtDNA) u rostlin obsahuje mezi geny značné množství nekódujících sekvencí a často tvoří různě velké kruhové molekuly DNA, umístěné ve specifické oblasti matrix, zvané nukleoid. MtDNA obsahuje geny pro proteiny struktur sloužících přenosu elektronu v dýchacím řetězci, pro ATPsyntázu a některé proteiny nezbytné pro translaci. Většina enzymů nutných pro replikaci, transkripci a translaci mtDNA a pro průběh Krebsova cyklu je kódována v jádře, syntetizována na cytoplazmatických ribozomech a do mitochondrií transportována. MtDNA však obsahuje řadu sekvencí homologních s plas-

tidovou nebo nukleární DNA (tzv. promiskuitní DNA). Mitochondrie meristemických buněk obsahují obvykle více kopií mtDNA (jsou polyploidní). V dalším vývoji buňky se počet kopií DNA v mitochondrii snižuje neboť dělení mitochondrií není doprovázeno replikací mtDNA.

Glykolýza je s Krebsovým cyklem propojena nejen přes pyruvát (obr. 4-4.). Existují další cesty, které začínají **karboxylací PEP** v cytoplazmě. Na PEP je navázán hydrogenuhličitanový anion HCO_3^- , vzniká **kyselina oxaloctová** (anion oxalacetát) a uvolňuje se **Pi**. Reakce je katalyzována **PEPkarboxylázou** a je prakticky nevratná (tuto reakci využívají rostliny C4 a CAM k fixaci CO_2). Oxalacetát může být transportován do mitochondrie (na obr. 4-4. znázorněno tenkou přerušovanou linií) a vstoupit do reakcí Krebsova cyklu nebo může být dále v cytoplazmě redukován na **malát**. Na rozdíl od reakce, která u jedné metabolické formy rostlin C4 probíhá v chloroplastu a redukčním agens je NADPH, redukční reakce propojující glykolýzu s Krebsovým cyklem probíhá **v cytoplazmě** a **malátdehydrogenáza**, která reakci katalyzuje, jako zdroj elektronů pro redukci využívá **NADH**. Takto vzniklý **malát je transportován do mitochondrie**, kde je oxidován na oxalacetát nebo oxidativně dekarboxylován na pyruvát. Transport malátu přes vnitřní membránu mitochondrie zajišťuje dikarboxylátový transportér, výměnou za fosfát Pi^{2-} . Při **oxidativní dekarboxylaci** malátu v mitochondrii vzniká vedle **pyruvátu NADH** a uvolňuje se **CO_2** . Tato reakce je katalyzována enzymem, který se nazývá **NAD^+ dependentní jablečný enzym** (angl. *NAD^+ malic enzyme*).

■ Tyto reakce využívají **rostliny C4**, které transportují z mezofylu do buněk pochev cévních aspartát. V mitochondrii je aspartát deaminován na oxalacetát, oxalacetát redukován na malát, který je oxidativně dekarboxylován na pyruvát (obr. 3-30.). Oxid uhličitý, který se při této reakci v mitochondriích buněk pochvy cévních svazků uvolňuje, je v chloroplastech znovu asimilován v Calvinově cyklu a využit k tvorbě asimilátů sacharidového typu.

Pyruvát vzniklý glykolýzou je jako anion transportován přes vnitřní membránu mitochondrie do matrix monokarboxylátovým transportérem výměnou za OH^- . **V matrix mitochondrie je pyruvát oxidativně dekarboxylován**, uvolňuje se **CO_2** , vzniká **acetylKoA** a **NADH**. Tato metabolická přeměna zahrnuje několik kroků, reakci katalyzuje enzym pyruvátdehydrogenáza. **Pyruvátdehydrogenáza** je komplexní protein, tvořený několika podjednotkami, k reakci je třeba několik kofaktorů vázaných - **thiaminpyrofosfát**, **lipoová kyselina**, **FAD**, a kofaktorů volných - **koenzym A** a **NAD^+** . Pyruvát je **dekarboxylován na acetát**, který je přes vázané kofaktory přenesen na KoA za vzniku **acetylKoA** a redukce FAD na **FADH_2** . **FADH_2** redukuje volný kofaktor **NAD^+** na **$\text{NADH} + \text{H}^+$** , sumárně lze proces znázornit schématem na (obr. 4-6.). Aktivace a inaktivace komplexu pyruvátdehydrogenázy je významný článek regulace energetického metabolismu. Enzymový komplex je **aktivován pyruvátem** a **inaktivo-**

ván vysokou hladinou ATP, NADH, acetylKoA a amoniaku (souvisí se zvýšenou fotorespirací). Jedním z mechanismů regulace je fosforylace, kterou katalyzuje specifická kináza.

AcetylKoA kondenzuje s oxalacetátem na citrát, produkt se 6 atomy C a 3 karboxylovými skupinami (obr. 4-7.), KoA se uvolňuje a může se účastnit dalších reakcí Krebsova cyklu. Kondenzace, katalyzovaná citrát syntázou, je následována **izomerací na izocitrát**. Další reakce Krebsova cyklu má opět charakter **oxidativní dekarboxylace** a jejími produkty jsou **CO₂**, **NADH** a **kyselina α-ketoglutarová** (oxoglutarová). Také další krok Krebsova cyklu, v němž je metabolizována kyselina α-ketoglutarová, má charakter **oxidativní dekarboxylace - uvolňuje se CO₂**, **NAD⁺** je redukován na **NADH** a zbytek uhlíkatého skeletu je vázán na KoA ve formě **sukcinylKoA**. Reakce je katalyzována enzymovým komplexem, α-ketoglutarátdehydrogenázou, který je podobný pyruvátdehydrogenáze, tento krok však není předmětem tak významné komplexní regulace. Energie uvolněná při štěpení sukcinylKoA na **sukcinát** (jantarán) a **volný KoA** je využita k navázání anorganického fosfátu na ADP za **vzniku ATP**. Jedině tento krok Krebsova cyklu vede přímo ke vzniku ATP. Vznik ATP je charakteristický pro rostliny, u živočichů při této reakci vzniká GTP. Další krok, **oxidace sukcinátu na fumarát**, není, na rozdíl od předcházejících oxidačních procesů, spojen se zkrácením uhlíkatého skeletu (dekarboxylací). Enzym, který tuto reakci katalyzuje – **sukcinátdehydrogenáza** - je vázán v **komplexu II ve vnitřní membráně mitochondrie**. Komplex II je součástí dýchacího řetězce přenášejícího elektron (poslední fáze respirace). Kofaktor, přenášející vodíky při oxidaci sukcinátu na fumarát, je FAD, který se redukuje na **FADH₂**. **Fumarát je hydratován na malát** za katalýzy enzymem fumarázou. Sukcinátdehydrogenáza a fumaráza, jsou enzymy charakteristické pro mitochondrie a v jiných organelách nebo kompartmentech zatím nebyly prokázány. V další reakci je **malát oxidován na oxalacetát**, reakce je katalyzována malátdehydrogenázou. Oxidace malátu na oxalacetát je spojena s redukcí **NAD⁺** na **NADH + H⁺** a představuje konečný krok Krebsova cyklu. Malát může být metabolizován také alternativní cestou, již popsanou oxidativní dekarboxylací, katalyzovanou **NAD⁺** jablečným enzymem, při níž vzniká **CO₂**, **NADH** a pyruvát. Oxalacetát, nutný pro kondenzaci s acetylKoA a vznik citrátu, může být také transportován z cytoplazmy. Tyto alternativní cesty, vycházející z PEP a propojující glykolýzu s Krebsovým cyklem přes oxalacetát a malát jsou charakteristické a specifické pro rostliny. Umožňují vznik důležitých produktů Krebsova cyklu, získání redukováných kofaktorů **NADH** a **FADH₂** a v konečné fázi i energie ve formě ATP ze sacharidů bez účasti pyruvátu z glykolýzy, tedy i v situacích, kdy je pyruvát používán v cytoplazmě pro jiné metabolické děje (např. transaminace na alanin) a není transportován do mitochondrie k respiraci. Tyto alternativní cesty zajišťují také průběh cyklu v situacích, kdy meziproducty Krebsova

cyklu, např. kyselina α -ketoglutarová nebo oxaloctová jsou využívány jako substráty pro syntézu jiných látek než jsou metabolity Krebsova cyklu. Proto mnohé rostliny, nejen rostliny CAM, tvoří množství malátu, který skladují ve vakuolách.

Význam glykolýzy a Krebsova cyklu nespočívá jen v tvorbě ATP a redukovaných kofaktorů NADH. V těchto procesech vznikají metabolity, které slouží jako substráty pro syntézu dalších důležitých látek. Význam fosfoenolpyruvátu pro fixaci HCO_3^- již byl připomenut a zdůrazněn. **PEP a erytróza-4-P**, produkt pentózového cyklu, jsou důležité látky pro vznik **kyseliny chorizimové a šikimové** (obr. 3-33.). Tyto kyseliny jsou klíčovými metabolity pro syntézu řady důležitých látek, především **aminokyselin tryptofanu, tyrosinu a fenylalaninu**.

Tyto aminokyseliny jsou výchozími substráty pro syntézu fytohormonu **auxinu** (kyselina indolyl-3-octová je odvozená z tryptofanu), **flavonoidů** a **aromatických alkoholů**, prekurzorů **ligninu a alkaloidu**. **Pyruvát** je transaminací metabolizován na **alanin**, aminokyselinu, která je součástí proteinů. **Kyselina α -ketoglutarová** dává transaminací vznik kyselině **glutamové**. Obě tyto kyseliny mohou být transportovány do cytoplazmy i do plastidů, kde slouží, stejně jako v mitochondriích, k syntéze dalších **proteinových aminokyselin**. V plastidech je kyselina glutamová vstupní branou pro NH_3 do organických sloučenin. Vznikající glutamin slouží k transportu organicky vázaného dusíku na dlouhé vzdálenosti. V plastidech i v mitochondriích je z kyseliny glutamové syntetizována **neproteinová aminokyselina δ -aminolevulová** (5-aminolevulová, 5-ALA), výchozí látka pro syntézu **pyrolového jádra**. Tetrapyrolový kruh – porfyrin – je základem **chlorofylů** (s centrálním atomem Mg), **feofytinu** (bez centrálního atomu) a **cytochromů** (s centrálním atomem Fe tvoří hem) v chloroplastech a cytochromů v mitochondriích.

Kyselina **oxaloctová** je transaminována na kyselinu **asparagovou** (aspartát), důležitou pro stavbu proteinů. Aminací aspartátu v plastidech vzniká **asparagin**, druhá nejdůležitější látka pro transport organicky vázaného dusíku na dlouhé vzdálenosti. Od kyseliny asparagové vedou syntetické cesty k **heterocyklům bází nukleových kyselin a alkaloidů** (obr. 4-8.).

4.4. Transport elektronu v dýchacím řetězci

V poslední fázi respirace jsou redukované kofaktory **NADH a FADH_2** oxidovány a **elektrony jsou přenášeny** na konečný akceptor – **kyslík**. Energie této oxidace je využita ke **vzniku protonového gradientu na vnitřní membráně mitochondrie**. Protonový gradient je využit k **syntéze ATP** z ADP a anorganického fosfátu. Oxidované formy kofaktorů se vrací do reakcí Krebsova cyklu.

Poznatky o této fázi respirace – **přenosu elektronu v dýchacím řetězci** - se dynamicky upřesňují, přesto však ještě nejsou všechny procesy detailně známy. K transportu elektronu v dýchacím řetězci slouží **multiproteinové komplexy I, II, III a IV** vázané ve vnitřní membráně mitochondrie, k syntéze ATP slouží **ATP syntáza**, někdy označovaná jako **komplex V** (obr. 4-9.). K přenosu elektronu z komplexů I a II na komplex III slouží **ubichinon (UQ)**, silně hydrofobní přenašeč pohyblivý ve vnitřní membráně mitochondrie ve směru laterálním i transverzálním. Ubichinon v plně redukovaném stavu přenáší **2 elektrony a 2 protony (UQH₂)**. Z komplexu III na komplex IV je elektron přenášen dalším pohyblivým přenašečem **cytochromem c**, který se pohybuje na mezimembránovém povrchu vnitřní membrány mitochondrie. Cytochrom c je malý protein (12,5 kDa) a **přenáší 1 elektron**.

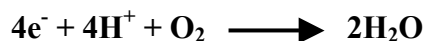
Komplex I je tvořen 30 až 40 polypeptidy, z nichž asi 9 je kódováno v mitochondriálním genomu (počet je druhově specifický). Tento komplex **oxiduje NADH**, který vznikl v Krebsově cyklu v mitochondriální matrix, na NAD^+ , transportuje **elektrony na ubichinon (UQ)**, který je redukován na **ubichinol (UQH₂)** a **protony uvolňuje do mezimembránového prostoru**. Přímo se tak podílí na vzniku protonového gradientu. Ubichinon přijímá protony potřebné ke své redukcii z matrix mitochondrie.

Komplex II je relativně malý, je tvořen čtyřmi polypeptidy, které jsou kódovány v jádře. Součástí komplexu je **sukcinátdehydrogenáza**, která oxiduje sukcinát (jantaran) na fumarát za současné redukce FAD^+ na **FADH₂**. Elektrony z FADH_2 jsou předávány ubichinonu, protony jsou uvolňovány do matrix mitochondrie. Komplex II se tedy **nepodílí přímo na vzniku protonového gradientu** na vnitřní membráně mitochondrie, transportuje však elektrony na ubichinon a **podílí se na vzniku poolu redukovaného ubichinonu**. Protony potřebné k plné redukcii ubichinon odebírá z matrix mitochondrie.

Komplex III je **cytochromový komplex** (cytochrom bc_1 , ubichinon:cytochrom-c oxidoreduktáza). Strukturně je to homodimer, každý monomer je tvořen několika proteinovými podjednotkami. Komplex dále obsahuje **dva cytochromy typu b** (b_{566} a b_{560}), **jeden cytochrom c_1** , **protein se strukturou Fe-S** (podobný Rieskeho proteinu v cytochromovém komplexu fotosyntetického aparátu), které slouží přenosu elektronu. Komplex III **má dvě vazebná místa pro ubichinon C_P a C_N** . V místě C_P , které leží v membráně na straně k mezimembránovému prostoru, se **váže redukovaný ubichinon UQH_2** , jeden elektron přechází na protein Fe-S, druhý na cytochrom b_{566} , 2 H^+ přejdou do mezimembránového prostoru a oxidovaný ubichinon se z místa C_P uvolní. Ze struktury Fe-S elektron přechází na cytochrom c_1 a dále je pohyblivým cytochromem c transportován na komplex IV. Elektron z cytochromu b_{566} je dále transportován na cytochrom b_{560} . Místo C_N leží v membráně na straně matrix, **váže**

oxidovaný ubichinon UQ, který přijme postupně 2 elektrony od cytochromu b_{560} a $2 H^+$ z matrix. Plně redukovaný UQH_2 z vazebného místa C_N disociuje a putuje na druhou stranu membrány k místu C_P . Tato cesta elektronů z místa C_P přes cytochromy b_{566} a b_{560} do místa C_N a redukovaným ubichinonem zpět do místa C_P se nazývá **Q cyklus** a významně přispívá ke **vzniku protonového gradientu**.

Komplex IV je tvořen sedmi až devíti polypeptidy, z nichž některé jsou kódovány v jádře, jiné v genomu mitochondrie (chondriomu). V komplexu jsou vázány **3 atomy Cu** (2 Cu_A na podjednotce II a 1 Cu_B na podjednotce I) a **2 cytochromy typu a**, které se podílejí na přenosu elektronu, a atom Zn, jehož funkce je patrně strukturní. Komplex IV **přijímá elektrony od cytochromu c** na povrchu vnitřní membrány mitochondrie ze strany mezimembránového prostoru a **přenáší je na kyslík** na straně matrix. Proto se pro tento komplex používá také název **cytochrom-c-oxidáza**. Cytochrom-c-oxidáza katalyzuje terminální článek respirace – **redukci kyslíku a oxidaci vodíku na vodu**. Ze čtyř elektronů, které přinesou čtyři cytochromy c, ze 4 H^+ a z molekuly kyslíku vzniknou 2 molekuly vody.

Jak bylo v poslední době prokázáno u savců, cytochrom-c-oxidáza současně přenáší protony z matrix do mezimembránového prostoru a **podílí se na vzniku protonového gradientu**. Tato funkce se předpokládá i u rostlin, mechanismus přenosu však není znám. Funkce komplexu IV je **inhibována kyanidem**, azidy a oxidem uhelnatým.

Komplex, na kterém je syntetizován ATP – **ATP syntáza** – je někdy také označován jako **komplex V**. Vnitřní membrána mitochondrie je pro protony nepropustná. Při přenosu elektronu komplexem I, cytochromovým komplexem III a cytochrom-c-oxidázovým komplexem IV dochází ke vzniku **rozdílné koncentrace protonů a náboje na opačných stranách vnitřní membrány mitochondrie**. Obě tyto síly vyvolávají snahu po vyrovnání rozdílů, působí vznik protonmotorické (protonmotivní) síly. **Volná energie uložená v protonovém gradientu je podle chemiosmotické teorie schopná konat chemickou práci a je použita k syntéze ATP**.

■ Chemiosmotickou teorii formuloval P. Mitchel v r. 1960. Tato teorie je obecně přijímána, je však také neustále ověřována a její pravdivost je opakovaně dokládána novými poznatky. Stejný princip funguje na membráně thylakoidu při fotosyntéze (kap. 3.2.3.).

Přesný počet protonů přenesených přes membránu při transferu jednoho páru elektronů z NADH na kyslík zůstává stále předmětem sledování. Obzvláště u rostlin, kde existují alternativní cesty přenosu, jsou výsledky měření kontroverzní.

ATP syntáza, která vyrovnává rozdílné koncentrace protonů, je tvořena dvěma základními subkomplexy **F_O a F_1** (obr. 4-10.). ATP syntáza se často také nazývá komplex F_O - F_1 nebo

komplex V. F_0 prochází membránou a je tvořen třemi typy proteinů, značenými a, b, c ($a_1b_2c_{10-12}$). Proteiny c jsou integrální membránové proteiny, tvoří kanál pro transport protonů a v subkomplexu F_0 je jich 10 až 12. Protein a je v subkomplexu zastoupen jednou, je uložen v membráně a slouží spolu s 2 proteiny b k prostorové fixaci subkomplexu F_1 (proteiny a a b fungují jako statory). Subkomplex F_1 je periferní, vyčnívá do matrix mitochondrie a tvoří ho 5 typů polypeptidů, značených α , β , γ , δ , ϵ . Podjednotky α a β jsou v komplexu zastoupeny třikrát a jsou uspořádány střídavě v kruhu. Na podjednotkách β jsou místa katalyzující syntézu ATP. Podjednotka γ zasahuje do středu tohoto kruhu jako hřídel (angl. *shaft*) a propojuje subkomplex F_1 se subkomplexem F_0 . Pozice podjednotek δ a ϵ není zatím známa zcela přesně, funkce podjednotky δ je patrně strukturní a slouží k napojení na proteiny b subkomplexu F_0 a k prostorové fixaci subkomplexu. Podjednotka ϵ má patrně funkci regulační. Fungování ATPsyntázy, vysvětluje představa o **konformačních změnách**. Za tuto hypotézu a její ověřování byli autoři P. Boyer a J. Walker odměněni Nobelovou cenou v r. 1997. Komplex F_1 má 3 vazebná místa pro nukleotid. Každé toto místo prochází opakovaně třemi různými **konformačními stavy**, které v rámci komplexu existují současně. Konformační stavy se značí O (z angl. *open*), L (z angl. *loose*) a T (z angl. *tight*). Ve stavu O je vazebné místo přístupno ADP a P_i . Stav O se mění ve stav L, substráty jsou vázány volně ale vazebné místo není přístupno substrátům dalším. Stav L přechází ve stav T, ve němž dochází k syntéze pevně vázaného ATP. Stav T se mění v O, ATP se uvolňuje a vážou se substráty pro další reakci. Změny konformace vazebných míst indukuje podjednotka γ , která je spojena s F_0 a spolu s ním rotuje. Rotaci působí volná energie protonů, které difundují do matrix na základě rozdílné koncentrace H^+ v mezimembránovém prostoru a v matrix. Předpokládá se, že energie je potřeba především ke změně konformace, která umožní uvolnění ATP z vazebného místa.

ATP je syntetizován na straně mitochondriální matrix a je do tohoto prostoru uvolňován. Přes vnitřní membránu do mezimembránového prostoru je ATP transportován transportérem, který **přenáší ATP výměnou za ADP**. Vnější membrána je pro ATP propustná, do cytoplazmy ATP volně difunduje. Transport P_i přes vnitřní membránu zajišťuje přenašeč P_i , který P_i přenáší výměnou za ionty OH^- (na obrázku není znázorněn). Tak je zajištěn dostatek substrátů pro syntézu ATP. Množství ADP zároveň odráží potřebu ATP. Vysoká hladina ATP v matrix je jedním z regulačních mechanismů průběhu respirace, především Krebsova cyklu.

Mitochondrie rostlin mají schopnost oxidovat i **NADH** (a také **NADPH** pocházející z oxidačních reakcí pentózového cyklu), které přichází z **cytoplazmy** do mezimembránového prostoru, tedy z opačné strany než NADH, který vzniká v Krebsově cyklu. Na straně vnitřní

membrány, která je v kontaktu s mezimembránovým prostorem, je vázána **externí dehydrogenáza NADH**, která tuto reakci katalyzuje. Akceptorem elektronů je ubiquinon, potřebné protony jsou přijaty z mezimembránového prostoru. Tato oxidačně redukční reakce není spojena s přenosem protonů přes membránu a se vznikem gradientu protonů přímo, přispívá však ke **vzniku redukovaného ubiquinonu (UQH₂)**. Redukční síla přispívá k vytvoření gradientu protonů **Q cyklem** (obr. 4-9.).

Mitochondrie **rostlin** mají ještě jednu specifickou vlastnost - jsou schopny přenášet elektrony na kyslík i v přítomnosti jedů, které inhibují funkci cytochrom-c-oxidázového komplexu. Enzym, který obchází funkci cytochrom-c-oxidázového komplexu se nazývá **oxidáza rezistentní ke kyanidu** nebo také **alternativní oxidáza**. Tento enzym katalyzuje oxidaci redukovaného ubiquinonu kyslíkem za vzniku vody: $2\text{UQH}_2 + \text{O}_2 \rightarrow 2\text{H}_2\text{O} + 2\text{UQ}$. Touto cestou se snižuje zásoba redukovaného ubiquinonu a také se tedy snižuje schopnost tvořit protonový gradient a ATP. Energie uvolněná při oxidaci alternativní oxidázou UQH₂ se mění na **teplo**. Obecný fyziologický význam tohoto procesu není zatím uspokojivě vysvětlen. Předpokládá se, že slouží k odčerpání UQH₂ v situacích, kdy je vysoký přísun NADH a nedostává se oxidovaného UQ pro příjem elektronů. Tato reakce současně dává rostlině možnost zvýšit teplotu v určitých orgánech a situacích, kdy je to třeba, např. k uvolnění těkavých látek.

4.5. Faktory ovlivňující respiraci

Respirace (dýchání) **probíhá** ve všech živých buňkách **stále**, poskytuje energii všem životním procesům, které probíhají v rostlinách ve tmě a všem životním procesům, které probíhají na světle mimo chloroplast. Energie a metabolity, které rostlina získává respirací, jsou používány k různým účelům. Respirační procesy, které jsou využity k vytvoření nových struktur rostliny (projeví se zvýšením suché hmotnosti rostliny), se označují jako **dýchání růstové**. Procesy, které zajišťují udržování životních procesů a obnovu struktur již vytvořených, se označují jako **dýchání udržovací**. S přibývajícím hmotou rostliny během ontogeneze tato složka relativně stoupá.

Klíčící embrya získávají energii pro všechny metabolické přeměny i látky nezbytné pro růstové a vývojové procesy pouze respirací ze zásobních látek, uložených v embryu nebo v endospermu. Zelené rostliny získávají energii a důležité metabolity ze sacharidů, které si rostlina vytvořila při fotosyntéze. Na úrovni celé rostliny se pak respirace může na celkové bilanci organicky vázaného C podílet různou měrou. Pro pozitivní růstové a vývojové procesy je nezbytné, aby celkové množství asimilovaného CO₂ převyšovalo množství, které se uvolňuje respirací a fotorespirací.

Respiraci lze charakterizovat **rychlostí respirace**, která se vyjadřuje jako **výdej CO₂** nebo **spotřeba O₂** za **jednotku času** (s) a vztahuje se k **jednotkové čerstvé hmotnosti** (g), k hmotnostní jednotce **sušiny** (g) nebo k obsahu proteinů. Respirace se může vztahovat k hmotnosti celé rostliny, orgánu nebo pletiva. Respirace probíhá v různých ontogenetických obdobích, v různých orgánech a pletivech různou rychlostí, která závisí na růstové a funkční aktivitě rostliny nebo její části i na faktorech vnějšího prostředí.

U **embryí a klíčnicích rostlin** je rychlost respirace (vztažená na hmotnost) vysoká a energie a metabolity jsou využívány především pro tvorbu nových buněk a struktur (převládá růstové dýchání; kap. 10.2.1.). Se zvětšujícím se objemem rostliny a vytvořením diferencovaných a funkčně specializovaných struktur se podíl růstového dýchání v celé rostlině snižuje a zvyšuje se podíl dýchání udržovacího. Aktivní meristémy a velmi mladé orgány si však udržují vysokou rychlost respirace, respirace dospělých orgánů je ve srovnání s orgány mladými nižší. Respirace u listů přechodně stoupá na začátku senescence. Také u některých dužnatých plodů na začátku dozrávání respirace stoupá (např. jablka, banány). Vzestup respirace v tomto období se nazývá **dýchání klimakterické**. Nízkou respiraci vykazují stonky dřevin, u nichž značnou část hmotnosti představují buněčné stěny impregnované ligninem.

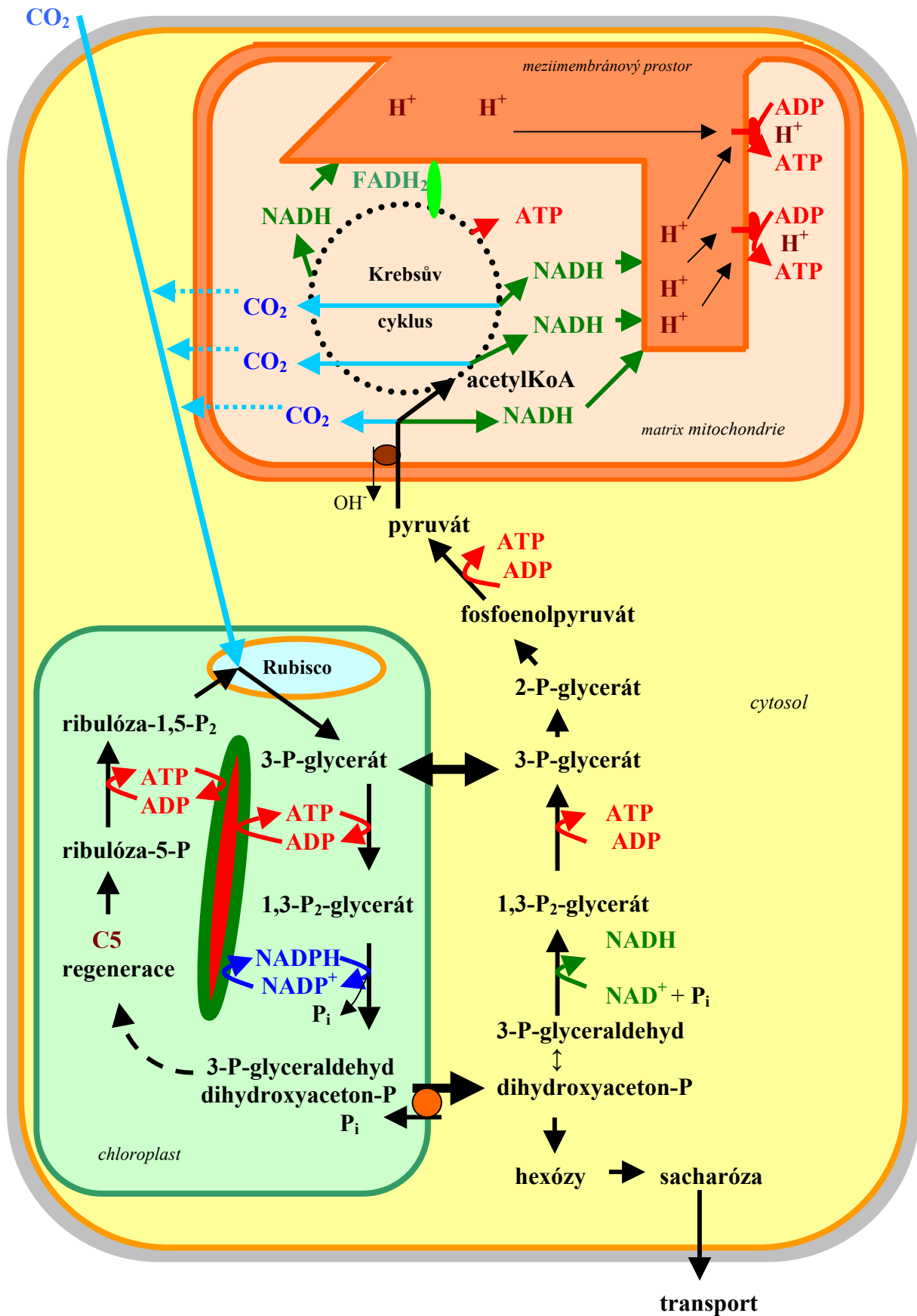
Kyslík jako konečný akceptor elektronu v dýchacím řetězci není zpravidla limitujícím faktorem respirace, neboť jeho koncentrace ve vzduchu (21%) i ve vodě (265 μM) je pro respiraci dostatečná. Nedostatek kyslíku může nastat v kořenech rostlin, které tvoří hustý porost na utužených a zaplavených půdách nebo ve stojatých vodách. Rostliny rezistentní k nedostatku kyslíku tvoří v kořenech pletiva s velkými intercelulárami (aerenchym), na aktuální stav reagují vznikem lyzigenních dutin (kap. 7.3.2.). Rostliny v mangrovových porostech tvoří kořenové výrůstky, tzv. **pneumatofory**, jimiž dosahují nad hladinu vody. V pletivech nedostatečně zásobených kyslíkem stoupá anaerobní typ glykolýzy.

Teplota je další faktor, který výrazně ovlivňuje dýchání. V rozsahu fyziologických teplot působí vzestup teploty o 10°C (Q₁₀) v okolním prostředí zvýšení rychlosti respirace až na dvojnásobek. Vysoké noční teploty v tropech působí výrazné snížení množství asimilátů, vytvořených ve dne, a tím snížení hospodářských výnosů. Také pro skladování ovoce a zeleniny je nutné volit vhodnou teplotu tak, aby respirace byla co nejnižší.

Zvýšení **koncentrace CO₂** na 3 až 5% v atmosféře prostorů pro skladování ovoce a zeleniny může přímo inhibovat respiraci a má praktické využití.

Obr. 3-23. Transport energie z chloroplastu na světle.

[zpět na str. 1](#)

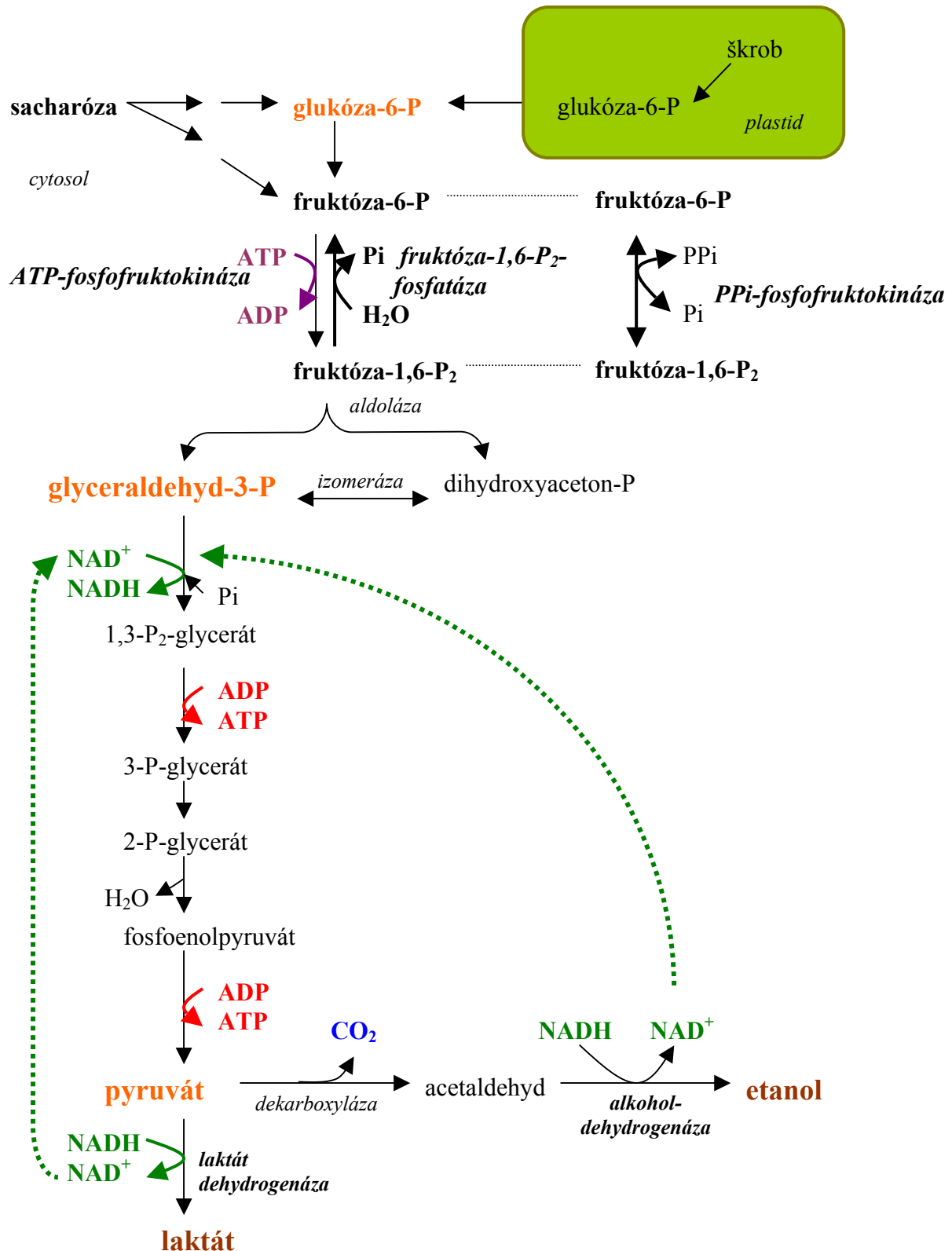
[zpět na str. 2](#)

[zpět na str. 3](#)

transport

Na světle jsou z chloroplastu transportovány fosforylované triózy (především dihydroxyacetone-P) výměnou za anorganický fosfát. V glykolýze, Krebsově cyklu a v dýchacím řetězci je z trióz získáván ATP, NADH a meziprodukty, které slouží jako substráty k syntéze dalších potřebných metabolitů. 3-P-glycerát, vznikající v glykolýze, může být z cytosolu transportován do chloroplastu a být znovu redukován (tzv. glycerátový člunek). Na delší vzdálenosti v rostlině jsou sacharidy transportovány nejčastěji ve formě sacharózy.

Obr. 4-1. Anaerobní glykolýza

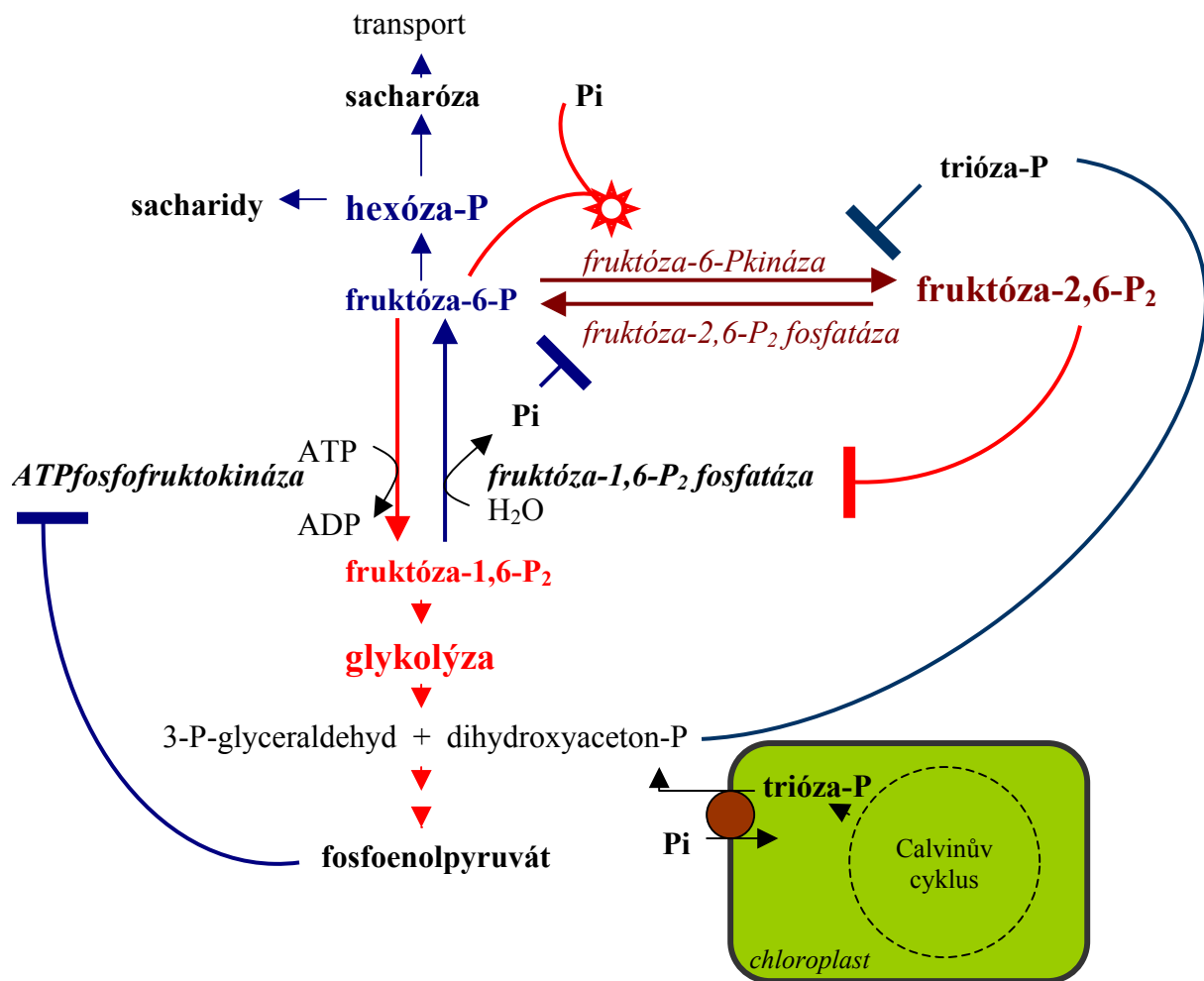
[zpět na str. 2](#)

[zpět na str. 3](#)

Za aerobních podmínek je v konečné fázi respirace (elektrontransportní řetězec) akceptorem elektronu kyslík. Za anaerobních podmínek je inhibována nejen konečná fáze respirace ale i fáze předcházející, většina NAD je v redukované formě, inhibovány jsou i procesy Krebsova

cyklu. Nedostatek NAD^+ ovlivňuje i glykolýzu. Za těchto podmínek je pyruvát metabolizován na etanol nebo na laktát. Při těchto procesech vzniká NAD^+ , který umožní oxidaci 3-P-glyceraldehydu na 1,3-P₂-glycerát a otevírá se tak cesta ke vzniku 2 ATP z glykolýzy.

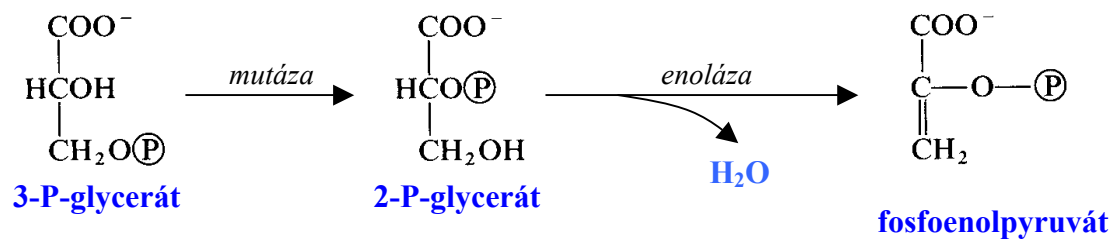
Obr. 4-2. Regulace glykolýzy.

zpět do textu

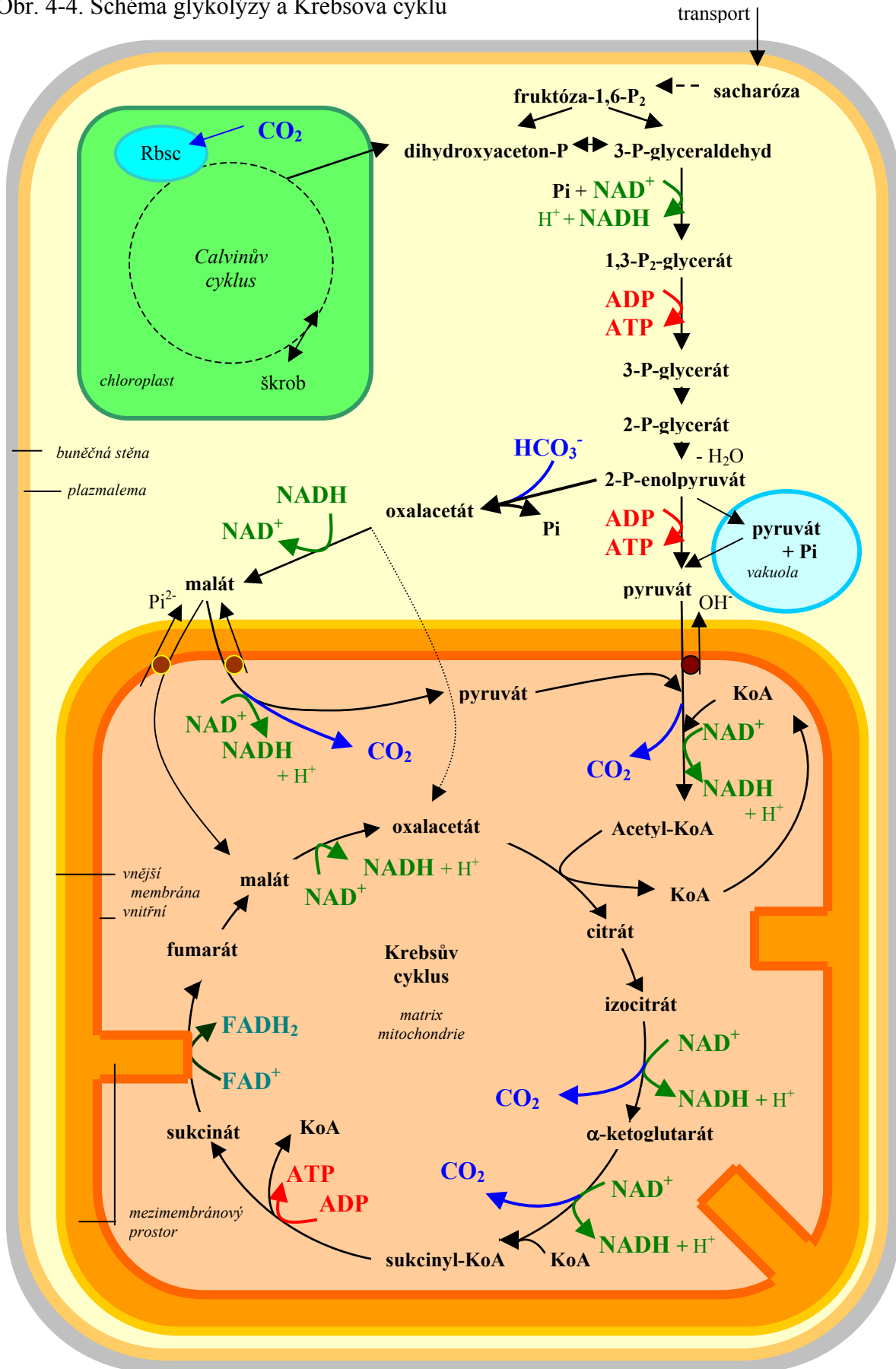
Inhibice $\perp$, stimulace $\star$, tok hexóz do glykolýzy stimuluje fruktóza-6-P a Pi. Pi aktivuje enzym, který katalyzuje tvorbu regulační molekuly fruktóza-2,6-P₂, a inhibuje enzym, který fruktóza-2,6-P₂ odbourává. Fruktóza-2,6-P₂ inhibuje enzym fruktóza-1,6-P₂ fosfatázu, který směřuje tok fosforylovaných hexóz k tvorbě sacharidů strukturních a transportních. Fosforylované triózy inaktivují enzym, který katalyzuje vznik fruktóza-2,6-P a směřují tok fruktóza-6-P do poolu sacharidů. Glykolýza je dále inhibována fosfoenolpyruvát, který inaktivuje fosforylaci fruktóza-6-P na fruktóza-1,6-P₂. Ve fotosyntetizujících buňkách hladina Pi v cytosolu ovlivňuje transport trióza-P z chloroplastů.

Obr. 4-3. Vznik fosfoenolpyruvátu.

zpět do textu

Obr. 4-4. Schéma glykolýzy a Krebsova cyklu

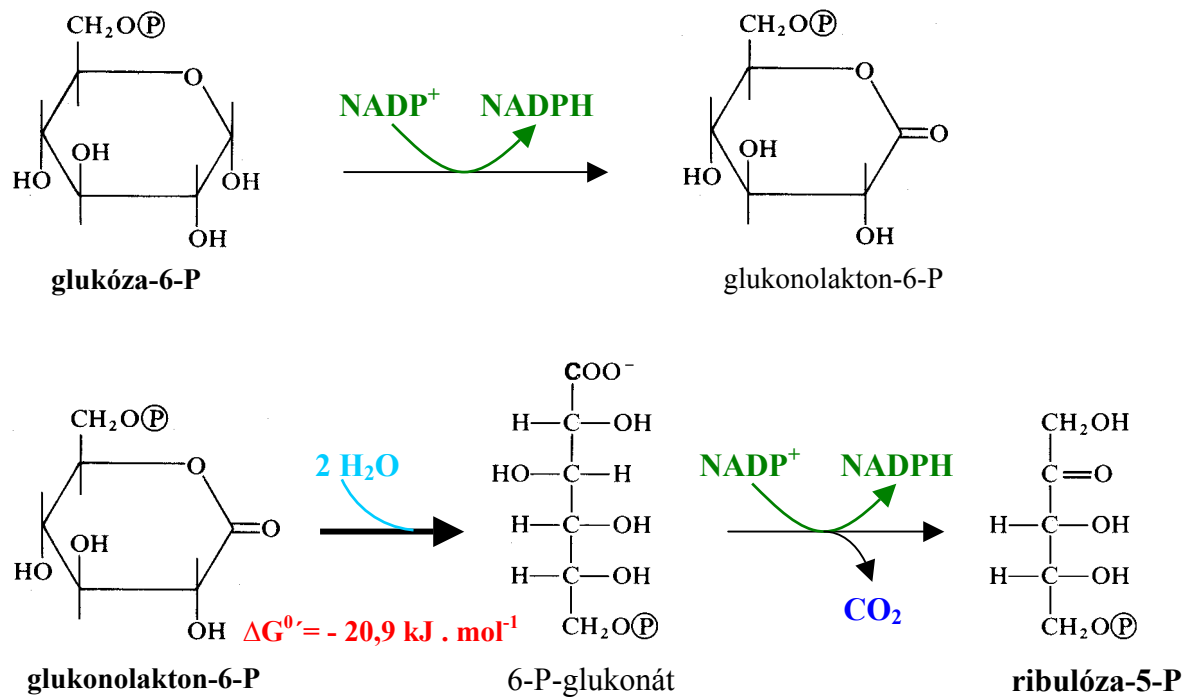
zpět na str. 3

zpět na str. 5

Glykolýza a Krebsův cyklus jsou první dvě fáze respirace. V glykolýze jsou hexózy štěpeny na **fosforylované triózy** a metabolizovány na **pyruvát**. Pyruvát je dále metabolizován - dekarboxylován a oxidován - v mitochondriích v **Krebsově cyklu**.

Obr. 4-5. Oxidace glukóza-6-P – počátek oxidativního pentózového cyklu.

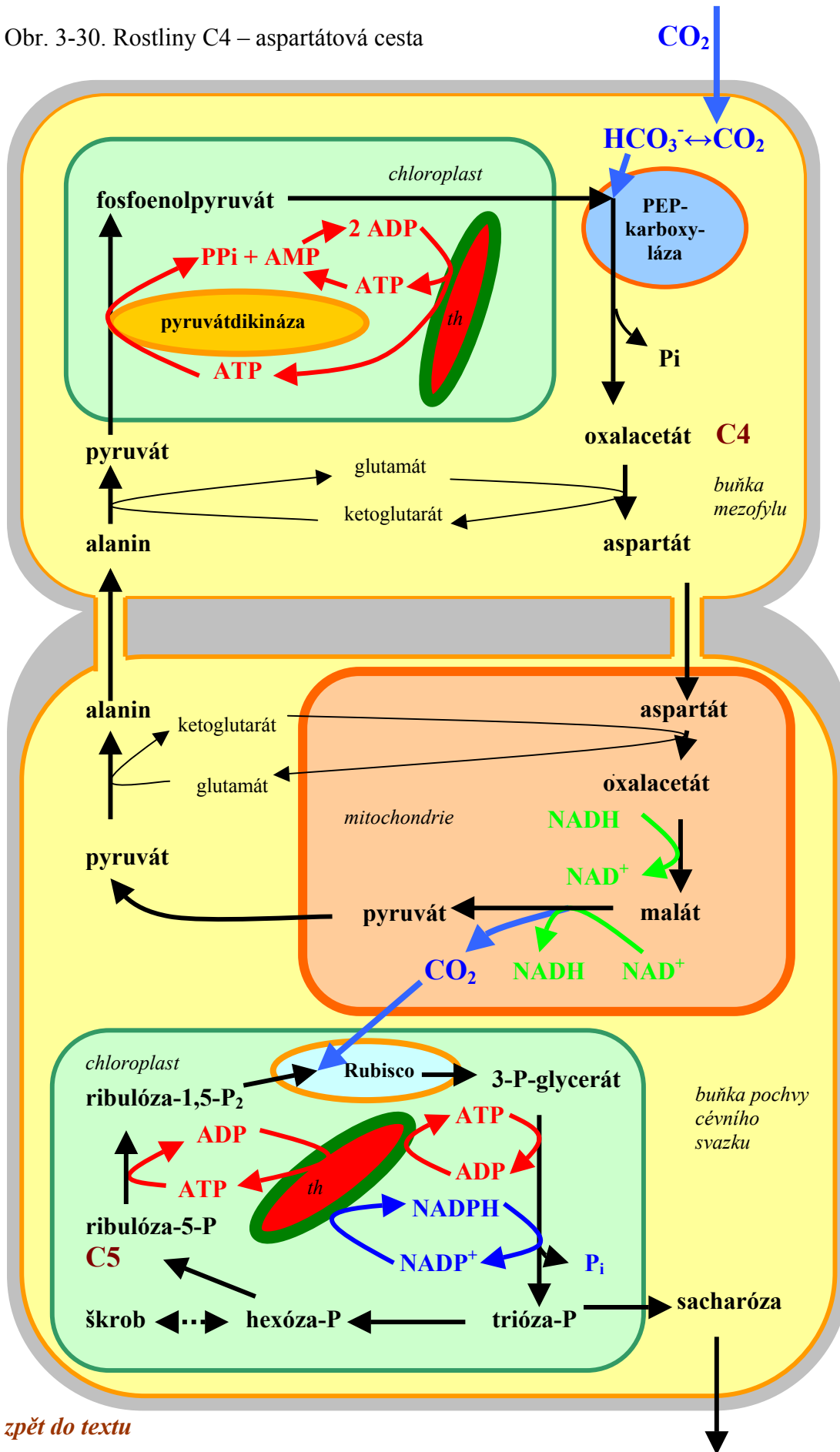

zpět do textu

V první fázi je glukóza-6-P oxidována na glukonolakton-6-P, který se nevratně hydrolyzuje na 6-P-glukonát. V následujícím kroku je glukonát oxidativně dekarboxylován na ribulóza-5-P. Ribulóza-5-P dále podléhá změnám (izomeraci a epimeraci), které vedou ke vzniku dalších důležitých pentóz – ribóza-5-P a xylulóza-5-P. Další reakce jsou známy z Calvinova cyklu, mohou vést k regeneraci hexóz.

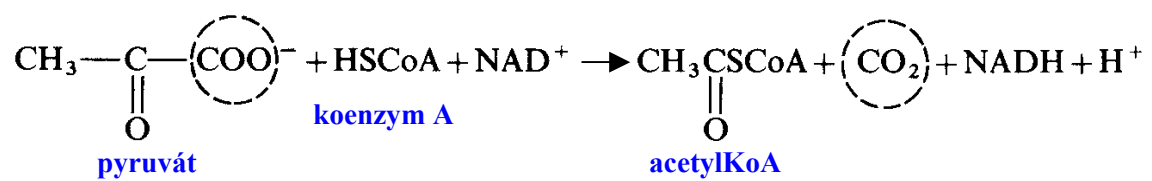
Obr. 3-30. Rostliny C4 – aspartátová cesta

zpět do textu

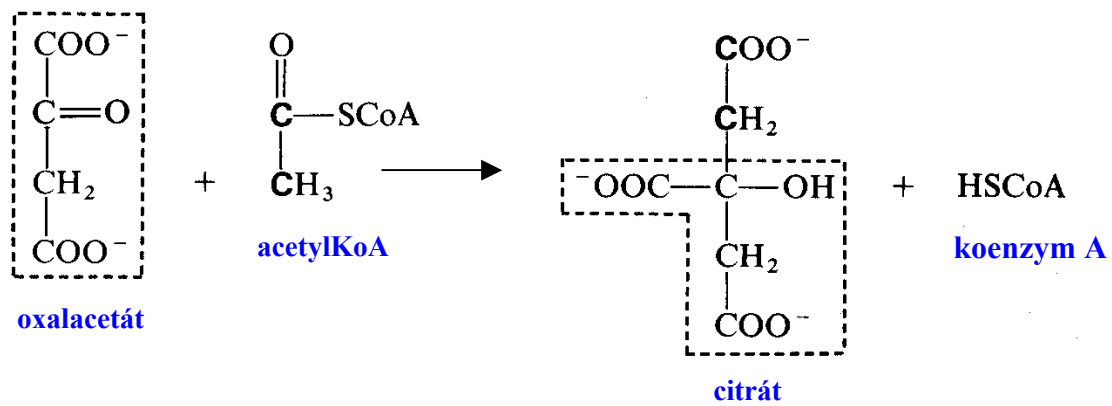
Rostliny této metabolické varianty rostlin C4 tvoří v cytoplazmě mezofylových buněk z oxalacetátu aspartát, další popis v textu. Na rozdíl od rostlin s malátovou cestou tyto mají v buňkách pohev cévních svazků velké a četné mitochondrie a chloroplasty s grany. Část 3-P-glycerátu je transportována do chloroplastů buněk mezofylu, kde je redukována na trioza-P. Tím je kryta potřeba sacharidů mezofylových buněk. Tato cesta není ve schématu znázorněna. K rostlinám tohoto typu patří např. proso seté (*Panicum milliaceum*). th – thylakoid.

Obr. 4-6. Vznik acetylKoA – oxidativní dekarboxylace pyruvátu.

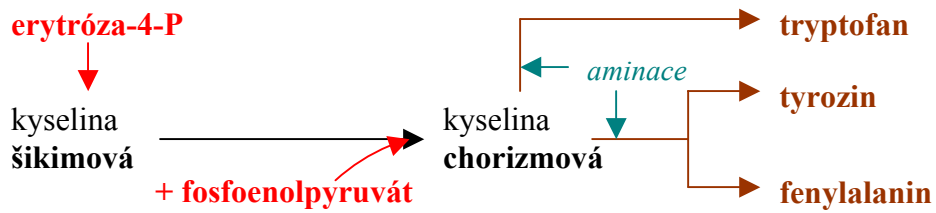
zpět do textu

Obr. 4-7. Vznik kyseliny citronové v Krebsově cyklu.

zpět do textu

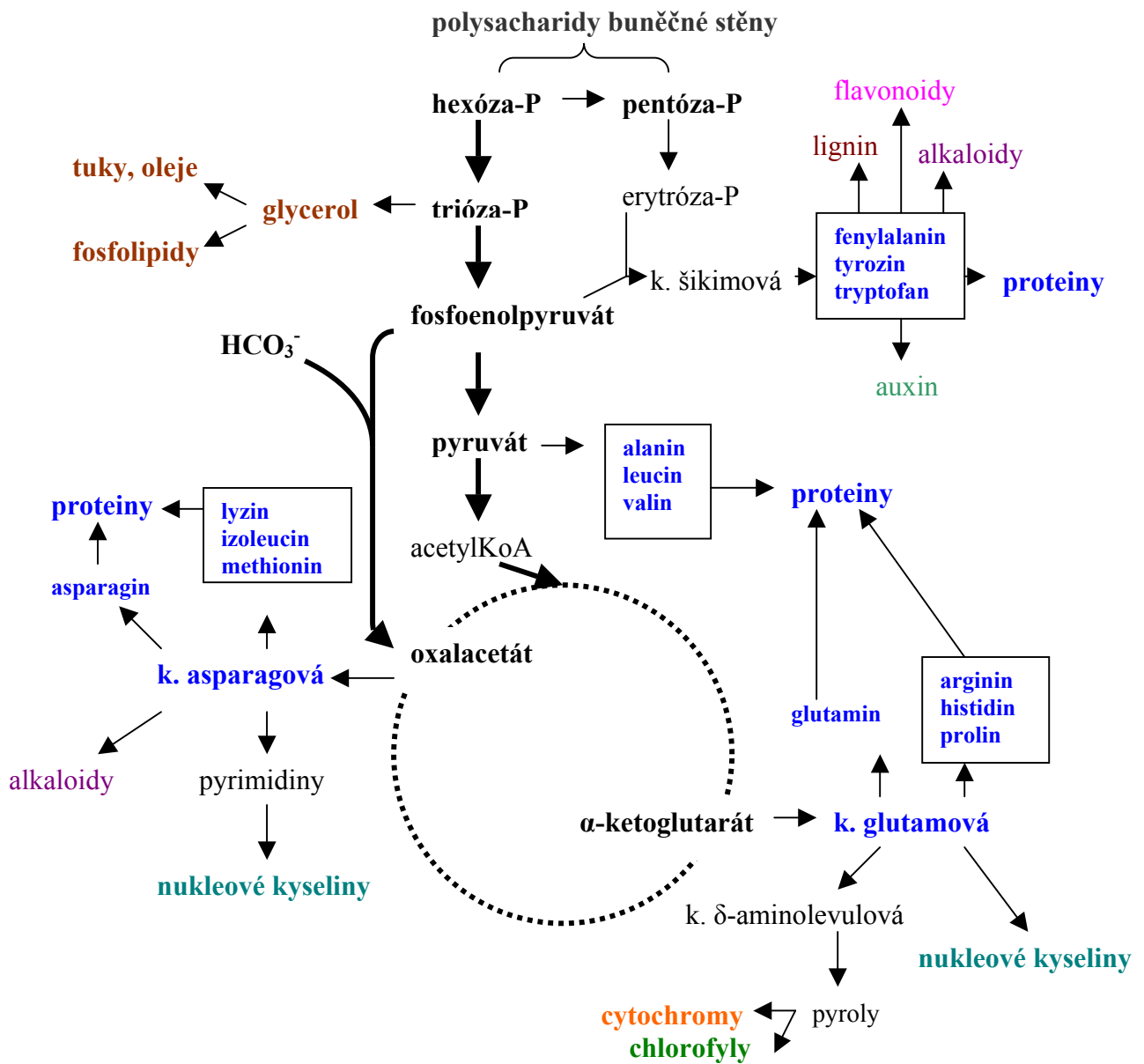
Obr.3-33. Schéma syntézy aromatických aminokyselin, tzv. šikimátová cesta.

zpět do textu

Chloroplast a cytosol mají vlastní enzymy pro syntézu aromatických aminokyselin. Syntéza v chloroplastu je řízena podle vlastních potřeb této organely. V cytosolu na syntézu aromatických aminokyselin navazují další syntetické dráhy vedoucí k tvorbě alkaloidů, ke kyselině skořicové a z ní odvozených látek – flavonoidům a aromatickým alkoholům, tvořících lignin.

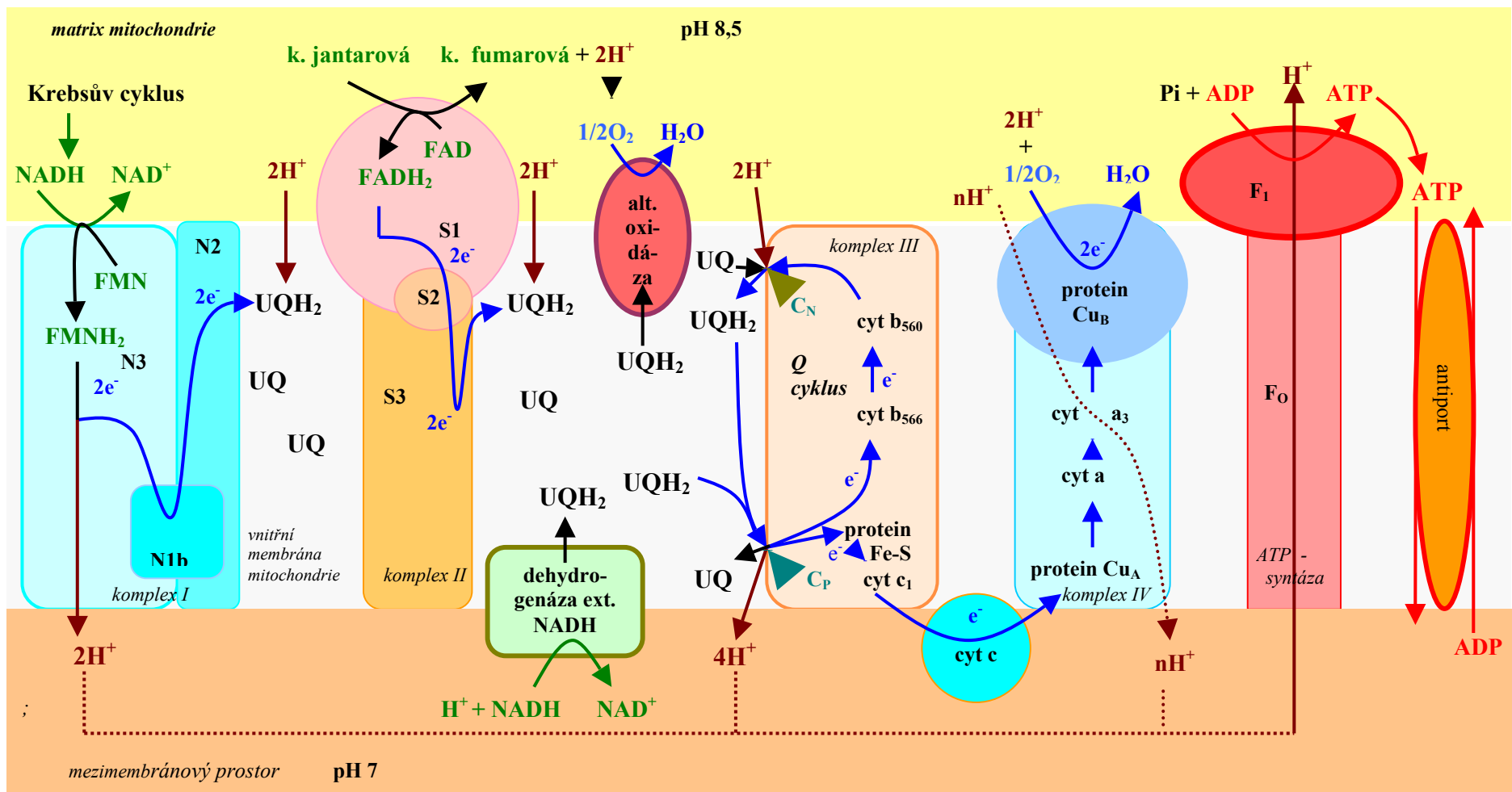
Obr. 4-8. Glykolýza, Krebsův cyklus a pentózový cyklus jako zdroj substrátů pro další důležité metabolické cesty.

zpět do textu

Obr. 4-9. Transport elektronu membránou mitochondrie

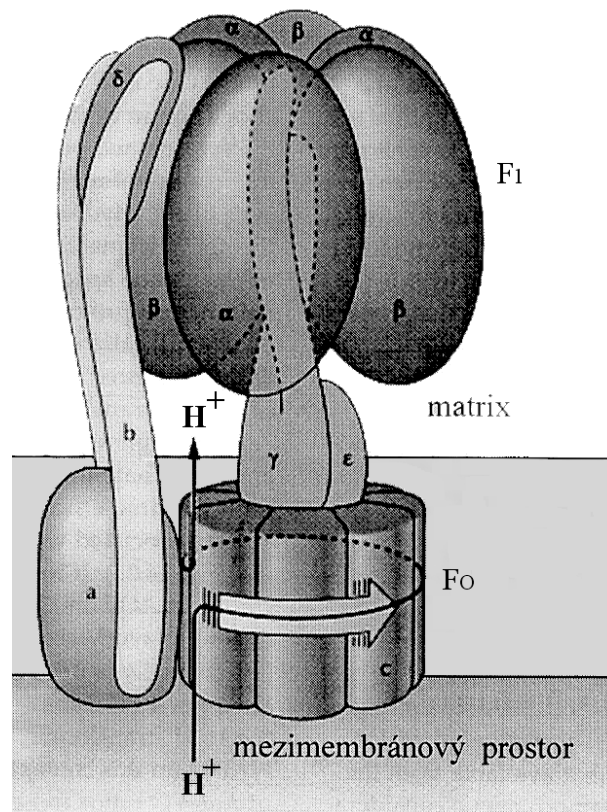
zpět na str. 8

zpět na str. 11

K transportu elektronu v dýchacím řetězci slouží **multiproteinové komplexy I, II, III a IV** vázané ve vnitřní membráně mitochondrie, k syntéze ATP slouží **ATP-syntáza**, někdy označovaná jako **komplex V**. K přenosu elektronu z komplexů I a II na komplex III slouží **ubichinon (UQ)**, v plně redukovaném stavu přenáší **2 elektrony a 2 protony (UQH₂)**. Z komplexu III na komplex IV je elektron přenášen **cytochromem c**, který se pohybuje na povrchu vnitřní membrány mitochondrie v mezimembránovém prostoru. U savců bylo prokázáno, že cytochrom c oxidáza současně přenáší protony z matrix do mezimembránového prostoru a **podílí se na vzniku protonového gradientu**. Tato funkce se předpokládá i u rostlin, mechanismus přenosu však není znám

Externí dehydrogenáza NADH má schopnost oxidovat i **NADH** (i NADPH), které přichází z **cytoplazmy** do mezimembránového prostoru. **Oxidáza rezistentní ke kyanidu**, nebo také **alternativní oxidáza**, katalyzuje oxidaci redukovaného ubichinonu na vodu. Energie uvolněná touto cestou se mění na **teplo**.

Obr. 4-10. ATP syntáza ve vnitřní membráně mitochondrie. F_0 – hydrofobní subkomplex ($a_1b_2c_{10-12}$), F_1 – hydrofilní subkomplex ($\alpha_3\beta_3\gamma\delta\epsilon$), další podrobnosti v textu. (Siedow J.N., Day D.A.: Respiration and photorespiration. - In: Buchanan B., Gruissem W., Jones R. eds: Biochemistry & Molecular Biology of Plants. - Am. Soc. Plant Physiologists. 2000. Upraveno.).

zpět do textu